

Kékesdi-Boldog Dalma

Az 1980-as évekbeli magyar tájékoztatáspolitikája egy rendkívüli esemény tükrében

A csernobili atomkatasztrófa a Népszabadságban

A médiarendszer és a politikai rendszer kapcsolatát nemcsak a hatalom és az irányítás módja felől lehet megközelíteni, hanem a médiapolitika gyakorlati működésén keresztül is. A Kádár-korszak tekintélyelvű tájékoztatáspolitikájában az 1980-as évekre bizonyos makro- és mikropolitikai tényezők következtében számos apró erózió jelent meg, amelyek hatására a sajtóirányítás egyre rugalmasabbá vált, és főként már csak retorikai szinten követte a szovjet tájékoztatáspolitikai modellt. A gyakorlatban ugyanis számos, az államszocialista narratívába nehezen beépíthető eseményről is tájékoztatnia kellett. A következőkben a tájékoztatáspolitikai gyakorlati működését az 1986-os csernobili atomkatasztrófa Népszabadságban megjelenő – a radioaktív sugárzással kapcsolatos – híreinek elemzésével fogom jellemezni. Jelen írásban kutatási részeredményeim közreadásával egy esettanulmányon keresztül a Kádár-korszak médiarendszer-elméleti megközelítésére teszek kísérletet, és előre vetítem ezen elméletek átgondolásának szükségességét is.

Kulcsszavak: Csernobil, atomkatasztrófa, Kádár-korszak, magyar államszocialista tájékoztatáspolitikai, Népszabadság, tekintélyelvű sajtómodell

Bevezetés: Államszocialista tájékoztatáspolitikai válság idején

A klasszikus médiarendszer-elméletek egyik kiindulópontja Fred S. Siebert és munkatársai nyomán az, hogy „a sajtó mindig felveszi azoknak a társadalmi és politikai struktúráknak a formáját és színezetét, amelyek között működik” (Siebert et al. 1956/1963: 1–2), vagyis a tömegkommunikáció vizsgálata alkalmas arra (is), hogy a politikai rendszer sajátosságait megmutassa. A médiapolitika interdiszciplináris jellege magában foglalja az állam és a médiarendszer politikai viszonyrendszerét, a sajtó- és a szólásszabadság kérdését, a média intézményi működését, jogi szabályozási és ellenőrzési rendszerét, továbbá a tartalom-előállítás gazdasági körülményeit (vö. Bajomi-Lázár 2010, Puppis 2010, Herman & Chomsky 2016). Így nemcsak a politikai iránymutatásokon keresztül, hanem a sajtóműködés vizsgálatával is lehetőség nyílik egy politikai rendszer működésének elemzésére. Mindemellett a tekintélyelvű sajtómodell gyakorlati működésének vizsgálata során érdemes átgondolni azt is, hogy változhat-e úgy a médiarendszer, hogy a politikai rendszer állandónak tekinthető. A médiarendszer-elméletek legfőbb állítása az, hogy jellemzően a politikai rendszer megváltozása hozza magával a médiarendszer változását, s nem fordítva. Vagyis ezek az egymással hierarchikus viszonyban álló rendszerek felülről lefelé szerveződnek. Azonban az 1980-as évek magyar tájékoztatáspolitikai sajátosságait figyelembe véve érdemes feltenni a kérdést, hogy lehetséges-e az, hogy Magyarországon a médiarendszer hamarabb mutatott változást, mint a politikai rendszer.

A Kádár-korszak tekintélyelvű sajtómodellje retorikai szinten ugyan a szovjet tájékoztatáspolitikai modellt követte, ám a gyakorlatban több ponton eltért attól az 1980-as években. A sajtó törekedett arra, hogy reflektáljon az olyan, nem mindennapi eseményekre is, amelyek nem illeszkedtek az államszocialista propagandába. Ugyanis a propaganda nem különbözhetett teljes mértékben a valóságtól, máskülönben disszonancia alakult volna ki az emberekben, amikor a médiában ábrázolt világ és a megtapasztalt valóság közötti különbséggel szembesülnek (Jakubowicz 2011).

Nehéz objektív tapasztalatról vagy az egykori tapasztalatok megismerhetőségéről beszélni, ugyanis az államszocialista szocializáció az ideológia közvetítését már korán, az oktatási intézményeken keresztül kezdte meg (Kőrösi & Molnár 2000, Szabó 2000, Horváth 2009), továbbá a tömegkommunikáció tartalma is átpolitizált volt. Ugyanakkor a megkettőződött politikai szocializáció (Szabó 2000) miatt a nem formális szocializáció során is szert lehetett tenni a központilag deklarálttól eltérő tapasztalatokra (Szabó & Falus 2000). A nyugati és a magyar viszonyok összehasonlítását segítette elő az 1980-as évekre felvirágzó hazai turizmus – egyes években a beutazó turisták száma meghaladta a lakosság számát (Slachta 2014) –, illetve a magyar állampolgárok külföldi utazási lehetőségeinek fokozatos bővítése is, hiszen 1980-ban több mint ötmillióan léptek ki az országból (Romsics 1999). A vizsgált időszakban már nem beszélhetünk az állam totális információs monopóliumáról sem, hiszen az alternatív nyilvánosság(ok) segítségével, a szamizdatirodalmon, a Szabad Európa Rádió vagy az Amerika Hangja adásain keresztül – bár csak korlátozottan – lehetőség nyílt a független tájékozódásra.

Az 1980-as években számos, a politikai rendszer szempontjából ideológiailag problémásnak tekinthető esemény történt, amelynek kommunikációja nem maradhatott el a magyar sajtóban, ehhez pedig valamilyen módon integrálni kellett azt az államszocialista narratívába. Ilyen volt például az első, nagy nyilvánosságot kapó kapitalista vállalkozás, az 1985-ös szépségkirálynő-választás (Tóth & Murai 2014), amely olyan, korábban nem tematizált társadalmi és gazdasági kérdéseket vetett fel – mint például a női test mint árucikk, a szépségverseny mint üzleti vállalkozás, egy fiatal lány öngyilkossága –, amelyek nem kaphattak nyilvánosságot, és tárgyalásukról nem volt egységes konszenzus. Az első nyugati szuperkoncert, a Queen együttes 1986-os budapesti fellépésének interpretálása sem ment egyszerűen; a koncert korabeli sajtórepresentációban megfigyelhető a szocialista ideológiával ellentétes elemek tényszerű jelenlétéből adódó feszültség. Láthatóan sem a vezetés, sem a korabeli ifjúsági és családi sajtó nem tudott mit kezdeni helyzettel: a hivatalos kommunikációban és a nyilvánosságban is a megengedő és a bíráló attitűdök váltották egymást (Boldog 2014).

Hasonló jelenség az 1986-os csernobili atomkatasztrófa is. Globális, lokális, egészségügyi, politikai kérdéskört érintő eset, amely a korábbi ideológiai stabilitást rengette meg, azonban nem lehetett nem foglalkozni vele. Míg a magaslégköri atombomba-kísérleteket könnyen be lehetett ágyazni a hidegháborús diskurzusba, nehezebb volt ezt megtenni egy emberi mulasztáson alapuló balesettel, amelynek következtében több tízezer négyzetkilométernyi területet árasztott el káros radioaktív sugárzás. A baleset kommunikációjának elemzése során amellet érvelek, hogy a mindennapi események ideológiai integrálásához és a kognitív disszonancia elkerülése miatt elengedhetetlen volt a tájékoztatáspolitikai rugalmassága. A következőkben a Népszabadságban a radioaktív sugárzásról tájékoztató újságcikkek elemzésével próbálom rekonstruálni azt, hogy a magyar olvasó milyen ütemben és miről kapott tájékoztatást a csernobili atomkatasztrófáról.¹

A kádári tájékoztatási modell médiarendszer-elméleti megközelítése

Fred S. Siebert, Theodore Peterson és Wilbur Schramm 1956-os, *A sajtó négy elmélete* című munkájában a szabadelvű és a tekintélyelvű sajtómodellek, ezeken belül is a társadalmi felelősség, illetve a szovjet-kommunista modell leírására vállalkozott. Annak ellenére, hogy a mű nem ad átfogó képet a médiarendszer működéséről, és nem eléggé veszi figyelembe a technológia közvetítette kommunikáció fejlődését, továbbá magán viseli a hidegháborús diskurzusból származó nyugat–kelet oppozíciót is, a szerzőknek a médiarendszert illető autoriter és liberális distinkciója évtizedek múltával is a médiarendszer-irodalom egyik megkerülhetetlen kiindulópontját jelenti.

A tekintélyelvűségen alapuló szovjet-kommunista sajtómodell lényege, hogy a közönséget kiskorúnak tekinti, amelynek szüksége van a bölcs vezetők iránymutatására. Emiatt a sajtó feladata nemcsak a tájékoztatás, hanem az értelmezés és az orientálás is, vagyis az, hogy folyamatosan megerősítse azokat az értékeket, amelyeken a fennálló politikai rendszer nyugszik. Ezzel szolgálja a hatalom társadalmi legitimitációjára irányuló törekvését. A szovjet modell

¹ Jelen írásom egyes gondolatai megjelennek itt is: Kékesdi-Boldog, Dalma: The Chernobyl Disaster. A Case Study on the Information Policy of the Kádár Regime, *Central European Journal of Communication*, 2018 Fall (forthcoming).

alapja a monolitikus struktúra: a politika és a társadalom szorosan összefonódik egymással, a központi államszocialista ideológia fenntartását az erőforrások centralizációja és a folyamatos állambiztonsági ellenőrzés biztosítja (Sipos 2010). A fentről lefelé szerveződő tekintélyelvű sajtómodellben a médiarendszer a párt meghosszabbított karjaként funkcionál. A tömegkommunikáció instrumentalizálása magában foglalja az egyes médiumoknak a hatalom politikai érdekei szerint való integrált használatát. Ebben a sajtómodellben az újságírói professzionalizmust háttérbe szorítja a sajtó munkatársaitól elvárt agitatori és propagandista szerepkör, hiszen a sajtónak nem a tájékoztatás, hanem a politikai kinyilatkoztatás, az ideológiai egységesítés és a mozgósítás az elsődleges célja.

A magyar tájékoztatáspolitikai rendszer működése a tekintélyelvű sajtómodellben alapult. Vagyis az állami tulajdonban lévő, hierarchikusan szerveződő és folyamatosan ellenőrzés alatt álló sajtó célja retorikai szinten az államszocialista politikai rendszer és a politikai hatalom folyamatosságának fenntartása volt. Ebben a sajtómodellben a tömegkommunikáció legfőbb feladatákként az államszocialista ideológia propagálását tekintették, ennek érdekében pedig a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) számos intézményen keresztül végezte a sajtó kézi vezérlését. Azonban a magyar politikai vezetés egyes makro- és mikropolitikai tényezők következtében az 1980-as évekre egyre jobban eltávolodott a merev szovjet modelltől, és egy sajátosan magyar, a megelőző két évtizedhez képest valamivel rugalmasabb irányítási gyakorlatot alkalmazott.

A magyar tájékoztatáspolitikai alkalmazkodóképességéről

Számos hazai kutató érvel úgy, hogy a kádári tájékoztatáspolitikai rugalmatlan gyakorlat volt, amely az államapparátus és az intézményi struktúra állandósága, valamint a sajtó és a nyilvános szféra tartalmi ellenőrzési módja miatt a rendszerváltozásig egységesnek tekinthető (Sükösd 2000, 2013, Hegedűs 2001, Takács 2009). Ezzel szemben mások (Bajomi-Lázár 2005, Buzinkay 2016, Sipos 2010, 2015) nyomán úgy gondolom, hogy a Kádár-korszak tájékoztatáspolitikája nem volt egységes, hanem politikai, gazdasági és társadalmi tényezők mentén széttöredezettnek tekinthető. Ebből következően a magyar tájékoztatáspolitikai nem volt teljesen azonos a szovjet gyakorlattal, hanem annak speciális variánsa volt az 1980-as években (is), amelyet a megelőző két évtizedhez viszonyítva leginkább *rugalmassággal*, az eseményekhez való alkalmazkodással lehet jellemezni. A rugalmasság fogalma jelen esetben a környezeti (erő) hatásokra adott átmeneti válaszreakcióként értelmezendő. Ezt az alkalmazkodóképességet megkülönböztetem a tartós behatások eredményeként kialakuló, hosszabb távon rögzült alkalmazkodási folyamatot leíró *adaptivitás* fogalmától, amellyel szemben az általam *rugalmas* jelzővel illetett tájékoztatáspolitikát a váratlan jelenségekre adott, *ad hoc* válaszreakciók, eseti dimenzióváltozások jellemzik. Ezeket az apró változásokat a sajtó kontextuális elemzése hozhatja felszínre.

Az államszocialista rendszerben a közvetett beavatkozás eszköze a hírközlés (a Magyar Távirati Iroda hegemoniája), az intézményrendszer (újságíróképzés, szerkesztőségek, kiadók és nyomdák működése) és az infrastruktúra (alapalapítás, rádió- és televízió-frekvenciasávok, papírellátás) állami monopóliuma, a személyzeti politika kialakítása (egyszemélyes főszerkesztői felelősség), valamint az államszocialista ideológia szempontjából kényes témák (mint például az 1956-os forradalom, a szegénység, a társadalmi devianciák stb.) tabusítása volt. A közvetlen intézkedések között szerepeltek az úgynevezett szerkesztőségi telefonhívások (a pártvezetés közvetlenül szólni tudott egy-egy cikk megjelenése előtt a főszerkesztőnek), a nyomdából kikerült lapok bezúzása (1983-ban a *Históriáé*, 1985-ben a *Mozgó Világé*, 1986-ban a *Ligeté*), a sajtótervek (amelyek előre meghatározták, hogy egy adott eseményről hogyan és mit lehet kommunikálni), illetve a külföldi rádióadások frekvenciájának zavarása (Bajomi-Lázár 2005, Sipos 2010, 2015). Bár a sajtóirányítás kiterjedt intézményi és bürokratikus rendszeren keresztül valósult meg az újságíróképzésektől kezdve a lapalapításig (Takács 2012), az újságírók saját szerepüket különféleképpen értelmezték. A rendszerhez lojálisok mellett számos kollaboratív újságírói attitűd is megjelent, ugyanis az újságíróknak meg kellett felelniük az ideológiai elvárásoknak, és ezzel együtt a közönség tájékoztatását is biztosítaniuk kellett (Sipos 2013), így többen megtalálták a módját az önkifejezésnek is (Sipos & Takács 2005).

Azonban a párt belső tagoltsága – ami az évtized végére teljes politikai fragmentációhoz vezetett – miatt, a világosan körülhatárolt politikai elvárások, valamint a határokat kijelölő sajtótörvény hiányában bizonytalanság volt a tájékoztatási gyakorlatban, így a szerkesztőségek folyamatos lavírozásra kényszerültek (Sipos 2010). Az Aczél György

nevéhez köthető, hírhedt differenciált kultúrpolitika túrt, tiltott és támogatott kategóriák (a „3T”) alapján osztályozta a nyilvánosságban megjelenő szerzőket és műveket, ám ez sem volt egyértelmű és kiszámítható szabályozási rendszer (Sipos 2015). Az 1986. évi sajtótörvény érvénybe lépéséig az 1949-es alkotmány vonatkozó része,² illetve néhány általános irányvonalat kijelölő párthatározat szabta meg a sajtóműködés kereteit (Bayer 2005). Az 1979-es párthatározat kimondta, hogy: „A sajtó legyen pártos, munkájában álljon fenntartás nélkül a proletárdiktatúra talaján, álláspontja legyen mindig osztályálláspont.” Az 1986-os első sajtótörvény ugyan már nem említette a pártosságot, és a hiteles és pontos tájékoztatás eszményét fogalmazta meg, mégsem definiálta egyértelműen a párt szerepét a tájékoztatáspolitikában (Takács 2009, 2012).

A szovjet tájékoztatási rendszertől való finom elmozdulást jelezte az is, hogy az MSZMP tájékoztatáspolitikai irányelveit nagymértékben meghatározta Kádár János desztalinizációs politikai attitűdje és a Rákosi-korszakkal való szándékolt szembehelyezkedése (Földes 2012a, Takács 2013). Ez a gyakorlatban a merev szovjet modell fokozatos lazítását jelentette. Ehhez járult hozzá az 1968-as új gazdasági mechanizmussal elindult kultúrpolitikai átalakulás is, amely a Nyugat felé való fokozatos nyitással enyhülést hozott a feszes szovjet tájékoztatáspolitikai modell gyakorlati alkalmazásában is. Ennek egyik eredménye volt a Tömegkommunikációs Kutatóközpont megalakulása. A médiafogyasztás vizsgálatára és a közvélemény mérésére specializálódott interdiszciplináris intézmény a szovjet blokkon belül egyedülálló volt (Vásárhelyi 2016). Saját negyedéves folyóirattal (a Jel-Képpel) rendelkezett, és rendszeresen közölt szakirodalom-fordításokat, tanulmányokat. A szovjet, amerikai, angol és finn kutatóintézetekkel kötött szakmai együttműködések külföldi tanulmányutak, konferenciák és ösztöndíjak formájában lehetővé tették a nemzetközi kutatásokba való bekapcsolódást (Terestyéni 2009).

A magyar tájékoztatási modell rugalmasságának kialakulásában nagy szerepe volt a Mihail Szergejevics Gorbacsov, a Szovjetunió Kommunista Párt elnöke által 1986-ban meghirdetett glasznosztynak (politikai nyitottságnak) és peresztrojknának (gazdasági átstrukturálásnak) (Hangay et al. 1986) is. Ezek közvetve segítették a tájékoztatáspolitikai merevség – és ezzel együtt a cenzúra – enyhülését és a Nyugat felé való nyitás felgyorsulását. Továbbá fontos kiemelni az MSZMP belső tagoltságát is, amely az eltérő ideológia-felfogásból, a haladási irány különféle értelmezéséből, a belső utódlási harcból és a Szovjetunióban lezajlott generációs váltásból fakadt (Heller 1979, Schlett 1990, Bozóki et al. 1991, Földes 2012b).

Az 1980-as években a folyamatos kulturális nyitási folyamat mellett lassú demokratizálódás figyelhető meg a tájékoztatáspolitikai terén (Romsics 1999, Valuch 2005). A magyar tájékoztatáspolitikai rendszerben mérföldkő volt az 1986-os év, hiszen ekkor lépett hatályba az első sajtótörvény, és ebben az évben indult el az első hazai kereskedelmi állomás, a Rádió Danubius. Ugyanerre az évre datálható Györffy Miklós Bagoly című késő esti rádióműsora, amelyben elsőként esett szó a nyilvánosságban az 1956-os forradalom áldozatairól. Két évvel később, 1988-ban alakult meg a sajtó- és szólásszabadság melletti civil kezdeményezés, a Magyar Nyilvánosság Klub. Ebben az évben jelent meg a kritikai hangvételű, irodalmi és társadalmi folyóirat, a Hítel is. A *Javaslat a sajtónyilvánosság reformjára* című kiáltványt hazai tömegkommunikáció szakemberek, kutatók és szociológusok 1987-ben egy magyar nyelvű franciaországi lapban, majd egy évvel később Magyarországon is közreadták. 1989-ben frekvencia-moratóriumot hirdettek, a sajtó állami monopóliuma nem hivatalosan ugyan, de megszűnni látszott. Elindult az első magán televízióadás, a Nap TV is.

Az 1980-as évtized apró változásai elősegítették a nyilvános szféra lassú kinyílását (Bajomi-Lázár 2005, Sipos 2010) és a tájékoztatási gyakorlat fellazulását. Előzetes feltételezések alapján a csernobili atomkatasztrófáról való kommunikáció megkerülhetlensége is a fentiekhez hasonló tájékoztatáspolitikai fordulópont lehetett 1986-ban – ennek alátámasztásához széleskörű tömegkommunikáció-elemzésre van szükség. A hipotézis igazolása esetén egy új dimenzió – a váratlan események ideológiai és tájékoztatáspolitikai integrálásának problémája – jelenik meg a médiarendszer és a politikai rendszer relációjában, azt vetítve előre, hogy a médiarendszer mutathat rugalmasságot már azelőtt, hogy a statikus politikai rendszer megváltozna.

2 1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 55. § (1): „A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot.”

A csernobili atomkatasztrófa és történelmi kontextusa

1986. április 26-án a Szovjetunióban, a Magyarországgal szomszédos Ukrajnában Csernobil város közelében a Vlagyimir Iljics Lenin Atomerőműben súlyos zónasérülést történt. Két robbanás volt a 4-es számú reaktorban. Ezek hatására az erőmű közel háromezer tonnás tetőszerkezete felszakadt, ötven méter magasra repült, majd becsapódott az erőmű közepébe. Hétszázötven méter magas tűzcsóva keletkezett, amelynek eloltása tíz napig tartott. A felszabadult radioaktív sugárzás szinte az egész európai kontinenst, továbbá Észak-Ázsia egy részét is elárasztotta, összesen mintegy harmincezer négyzetkilométernyi területet szennyezett be, beleértve a szovjet-barát Magyarországot is (Aszódi 2006).

A balesetet súlyos emberi mulasztás okozta. A kísérlet célja egy speciális fordulatszabályozó eszköz kipróbálása volt, azonban a munkaprogram nem tartalmazott átgondolt biztonsági intézkedéseket. A személyzet nem volt tisztában a veszélyekkel, sőt több alkalommal is megsértette a biztonsági szabályzatot. A baleset elkerülhető lett volna, ha ezek közül akár egy is elmarad (INSAG-7 1992, Szatmáry & Aszódi 2010).

Három közvetett előzményt lehet megjelölni a baleset okaként (vö. Szatmáry & Aszódi 2010). Elsőként a konstrukciós hibákat: az RBMK-típusú erőművek – mint a csernobili is – már az 1980-as években is elavult technológiájának számítottak bonyolult és nehezen vezérelhető működésük miatt. Másodsor említendő, hogy komoly irányításbeli problémák adódtak. Működő atomerőműben szigorúan tilos bármilyen kísérlet végrehajtani, ennek ellenére ez mégis megtörtént. Szabályellenesen nem az erőmű biztonságáért felelős vezetők, hanem az erőmű villamos igazgatója hagyta jóvá a kísérlet munkatervét. A személyzet nem volt tisztában a kísérlet lehetséges következményeivel (INSAG-7 1992). Legalább hat ponton sértették meg a belső szabályzati előírásokat, s ezek mindegyike közvetlenül befolyásolta a baleset létrejöttét. Végezetül fontos, hogy volt néhány társadalmi tényező is, amely közvetett módon hatással volt a katasztrófára. A hidegháború éveiben markáns ideológiai konfliktus húzódott az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. A kiélezett politikai harc az atomerőmű-építésben is megjelent. A fegyverkezési- és az űrverseny rohamtempót diktált, amely során az egyre nagyobb volumenű fejlesztések és újítások felmutatása volt a cél. Ebben a feszült helyzetben a tudományos és a technikai fölény demonstrálása gyakran a technológiai kidolgozottság rovására ment. A katasztrófa ténye, a keleti blokk országait is elárasztó káros radioaktív sugárzás, valamint az, hogy mindezt súlyos emberi mulasztás okozta, komolyan megrendítette a szovjet szuperhatalmat. A baleset nemcsak egészségügyi, hanem súlyos társadalmi, gazdasági és politikai következményekkel is járt.

Az atomkatasztrófa megjelenése a Népszabadságban

Az MSZMP első számú lapja, a Népszabadság április 29-e (az első atomkatasztrófáról megjelenő tájékoztatás időpontja) és május 19-e (az utolsó releváns hír megjelenésének napja) között megjelent cikkeinek vizsgálata során azokat a híradásokat elemeztem, amelyek a magyar légtérbe került radioaktív sugárzásról adtak tájékoztatást. A sajtóirányítás jellege, a cenzúra működése és a tájékoztatásban, illetve a hírközlésben megjelenő állami monopólium miatt egyértelmű volt, hogy kvalitatív tartomelemzés helyett kontextuális vizsgálatot kell alkalmaznom. A mintavétel során azokat a cikkeket vettem figyelembe, amelyeknek magyar vonatkozásaik voltak, és kifejezetten a sugármérési adatokról tájékoztattak. A vizsgált három hetes időszakban a napilapban összesen 12 ilyen hír jelent meg, ami önmagában is sokatmondó a tájékoztatás szempontjából. A rendelkezésre álló mintán vizsgáltam a cikkek Népszabadságon belüli helyét (címlap, oldalszám), méretét, a szavak számát, végül megpróbáltam kategorizálni a híreket aszerint, hogy mit közöltek a hazai radioaktív sugárzásról: van vagy nincs, emelkedett vagy csökkent. A szomszédos országokat érintő sugárdózisról, a nyugati sajtó híreire való reflexiókról és a baleset következményeiről szóló beszámolókat figyelmen kívül hagytam. Jelen elemzés során kizárólag arra voltam kíváncsi, hogy a magyar lakosság a pártpolitika alakulását leginkább tükröző, legnagyobb napi példányszámú lapja, a Népszabadság cikkei alapján milyen információt kapott a hazai sugárszennyezettségről. A kutatás kulcsfogalmának tekintett kognitív disszonancia szempontjából ez a körülmény tekinthető a leginkább relevánsnak, hiszen ez kapcsolódik szervesen az olvasók mindennapi tapasztalataihoz. Ugyanis a csernobili atomkatasztrófa nemcsak környezeti pusztítást okozott, hanem az általános emberi jól-létre is hatással volt, és mikroszinten is begyűrűzött a családok életébe a mindennapi elővigyázatossági intézkedések betartásán keresztül (Harper 2001). Mivel a radioaktív sugárzás tapasztalati úton nem érzékelhető,

csak műszeresen mutatható ki, a lakosság körében számos olyan mindennapi életet meghatározó kérdés, dilemma merült fel – mint például az, hogy szabad-e szellőztetni, a levegőn tartózkodni, mennyi ideig kell a zöldségeket és a gyümölcsöket lemosni, fogyasztható-e az ivóvíz, a hús és a tejtermékek –, amelyek fokozhatták az információéhséget, a disszonanciát, és ezzel együtt a tájékoztatás rugalmasságára irányuló igényt is.

A csernobili atomkatasztrófáról április 29-én jelent meg az első cikk. Ez röviden, 105 szóban tájékoztatott a balesetről, és olyan általános érvényű megállapításokat közölt, mint hogy „intézkedéseket tesznek a baleset következményeinek elhárítására” vagy „a sérülteket orvosi ellátásban részesítik”. A felszabadult káros radioaktív sugárzásról nem esett szó. Egy nappal később, a Polgári Védelem Országos Parancsnokságának szakértői értekezletéről tudósító beszámoló szerint:

„Hazánk légterében nem növekedett számottevően a radioaktivitás [...] a legfrissebb mérési adatok alapján a légkör és a környezet radioaktivitásának növekedése nem számottevő, a mért értékek alig térnek el a mindennapi értékektől.”

Ezzel szemben öt nappal később a Népszabadság címlapon hozta le az alábbi szovjet szakértői megállapítást:

„...nem történt nukleáris robbanás Csernobilban, a nyugati sajtó eltúlozza a baleset következtében kiszabadult sugárzó anyag mennyiségét.”

Az alábbi, radioaktív sugárzással kapcsolatos idézetek két egymást követő napon láttak napvilágot, egy héttel a baleset után:

„A radioaktív sugárszint a legfrissebb budapesti adatok szerint csökkent. A sugárszint mindenütt távol van az egészségre káros határtól [...] A polgári védelem szakemberei [...] továbbra is ajánlják, hogy a gyermekek csak a tejpar által forgalomba hozott, ellenőrzött tejet fogyasszák, valamint hogy a frissen szedett nagy levelű zöldségeket (paraj, saláta, sóska stb.) fogyasztásra illetve főzésre való előkészítés előtt bő vízzel többször mossák meg.”

„Sztanyik B. László egyetemi tanár, az országos Frédéric Joliot-Curie Sugárbiológiai és Sugár-egészségügyi Kutató Intézet főigazgatója [május 4-én a sajtónak adott nyilatkozatában elmondta, hogy] a Magyarországra bekerült szennyezett légtömegekben is van radioaktív jódizotóp [...] A radioaktív jód a fűre is leülepszik, a földfelszínre is leszáll. Minden szennyeződés a légkörből lassan-lassan a felületekre jut.”

Összehasonlítva a két szöveget, látható, hogy az első a hivatalos mérési adatokra hivatkozva arról ad tájékoztatást, hogy Magyarországon nincsen káros radioaktív sugárzás. Ezzel szemben a második cikkben a sugárbiológiai intézet főigazgatója egyértelművé tette, hogy hazánk érintett a sugárszennyeztségben, sőt a káros radioaktív izotópok nemcsak a levegőben, hanem *minden* felületen megtalálhatók. Az akkor szigorúan bizalmas iratanyagnak számító, ám a kutatók számára azóta nyilvánossá tett, a Műszaki Tanács által összeállított, a mérési adatokat tartalmazó összehasonlító táblázat alapján látható, hogy az első cikk megjelenésének időpontjában a levegő sugárszennyezettsége a korábbi érték *nyolcezerszerese* volt.³

Az MSZMP első számú lapjának megfogalmazását vizsgálva megállapítható, hogy e két kivételtől eltekintve nincsen olyan híradás, amely arról tájékoztatott volna, hogy az országban megemelkedett a radioaktív sugárzás szintje. Jellemzően a cikkek címeiben csökkenésről számoltak be a hírek, ám a szövegek szerint a sugárzás „néhány helyeken kisebb mértékben ingadozik”, „tovább csökken a radioaktivitás” vagy a „levegő radioaktív sugárszintje [...] számottevően nem változott”.

A cikkek tördelését tekintve hét darab csernobili hír jelent meg címlapon, ezek közül három volt magyar vonatkozású tájékoztatás, a többi a belső oldalakon számolt be az aktuális magyarországi hírekről. E három közül az első május

3 MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ő.e.-1986 4/b (melléklet) Összehasonlító táblázat és megjegyzések. Összeállításra került a Műszaki Tanács közreműködésével.

7-én jelent meg, a második öt nappal később, a harmadik pedig május 16-án. Az első címlapon szereplő hír a lap egynegyedét foglalta el. Ez egy nemzetközi sajtóértekezletről adott tájékoztatást, amelyből kiderült, hogy a szovjetek egyelőre nem tudják, pontosan mi okozta a szerencsétlenséget. Annyi bizonyos, hogy két ember életét veszítette, több százan kaptak sugárszennyezést, és jelenleg is tart a baleset következményeinek elhárítása; továbbá a szél a radioaktív sugárzást előbb északra, majd nyugatra és délre vitte, aminek következtében Lengyelországban és Romániában megemelkedett a háttérsugárzás mértéke. A Népszabadság riporterének kérdésére Jurij Szedunov, a szovjet Meteorológiai Állami Bizottság elnökhelyettese elmondta, hogy:

„[Magyarország] lakosságát nem veszélyeztette a csernobili atomerőműben történt szerencsétlenség, majd a sugárzó anyagoknak az atmoszférába jutása.”

A cikk a harmadik oldalon folytatódott, és 153 szóban tájékoztatott a magyar helyzetről. Figyelemre méltó a címlapon és a belső oldalon szereplő információk közötti ellentmondás, ugyanis ez utóbbiak között az alábbi tájékoztatás olvasható:

„A legújabb – keddi – mérési adatok alapján hazánk légterében a levegő radioaktív szennyezettsége igen alacsony, s a hétfői szinthez képest tovább csökkent.”

Vagyis amíg a címlapon a szovjet szakértő azt állította, hogy a magyar atmoszférát nem veszélyeztette a sugárzó anyag, azaz nem beszélhetünk annak légkörbe jutásáról, addig a belső oldalakon arról olvashatunk, hogy a magyar légrétegekben alacsony szinten ugyan, de kimutathatóan jelen van a radioaktív sugárzás.

A Népszabadság második címlapon megjelent cikke a lap egynegyedét foglalta el, 74 szóban írt a magyar helyzetről – megállapította azt, hogy „hazánkban tovább csökken a levegő radioaktív tartalma” –, és most először fényképet is közölt. Ezt összehasonlítva az Egyesült Államok hírügynöksége által készített fotóval (lásd az 1. és a 2. képet), megállapítható, hogy a Népszabadság által közreadott kép kevésbé informatív az okozott kárt illetően. Ez ugyanis ez olyan speciális szögből mutatja a felrobbant atomerőművet, amely alapján az olvasónak az az érzete lehet, hogy a baleset viszonylag ártalmatlan volt – ezt erősítette a kép alatti szöveg is, amely a radioaktív sugárzás csökkenéséről tájékoztatott. A címlapon szereplő képen a 4-es számú reaktor nagyobb része sértetlenül áll, a kép közepén, egy kisebb területen látható a robbanás nyoma. Ezzel szemben az amerikai Associated Press hírügynökség képe közelebről mutatja a detonáció utáni állapotot, ezen jobban látható a pusztítás mérete és a darabokra szakadt reaktor maradványai, továbbá itt a robbanás hatótávolsága is nagyobbak tűnik.

1. kép

Népszabadság-címlap, 1986. május 12., saját kép

2. kép

Az Associated Press fotója a felrobbant reaktorról, forrás: www.washingtonpost.com

A harmadik oldalon folytatódó beszámoló a lap több mint felét fedte le, és főként a baleset okozta következmények elhárításáról és a radioaktív sugárzás általános csökkenéséről adott tájékoztatást. Szó esett arról is, hogy a Közös Piac megtiltotta a szocialista országokból származó friss hús, vágómarha és sertés importját, amely intézkedéssel szemben Magyarország tiltakozását fejezte ki. A cikk utolsó egyharmadában a korábbiaknál hosszabb, 440 szavas magyar vonatkozású beszámolót találunk. Ebben Sztanyik B. László, az országos Frédéric Joliot-Curie Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet főigazgatója és Dr. Czeizel Endre az Országos Közegészségügyi Intézet Humángenetikai Laboratóriumának vezetője hosszasan értekezik a jódtabletták szedésének szükségtelenségéről és a felelőtlen tablettaszedés káros hatásáról. Indoklásuk során a szakértők számos sugárszennyezettségi mértékegységet használnak (egység, dózis, sugárforrás, radioaktív anyag, jód 131 izotóp, összaktivitás, szennyeződés, sugárzás), amelyekkel a magyar légtérben mérhető alacsony értékeket hivatottak alátámasztani. Azonban nyilatkozatuk – függetlenül attól, hogy a laikus olvasó meg tudta-e ítélni az abban szereplő fogalmak pontos jelentését – a számtalan szakkifejezés használata miatt inkább összezavarónak, mintsem megnyugtatónak tűnik.

Az utolsó címlapra került hír a lap egyharmadát fedte le, és 698 szóban foglalta össze a baleset körülményeit és a szovjet áldozatokat érintő egészségügyi hatásokat. A cikk a hazai adatokat 25 szóban foglalta össze, megállapítva a következőket:

„A legújabb mérések adatai hazánk légkörében, a talajban és a felszíni vizeken is a csernobili reaktorbaleset előtti természetes értékeket mutatják.”

A vizsgált időszakban a Népszabadságban megjelent cikkek szövegezését tekintve elmondható, hogy egy tájékoztatás állította azt, hogy a radioaktív sugárzás „nem emelkedett”, egy másik pedig azt, hogy a sugárzás „nem növekedett számottevően”. Három cikk írt a sugárzási szint ingadozásáról, öt pedig annak folyamatos csökkenéséről számolt be. Egy híradás említette, hogy a sugárzás alacsony szinten, de jelen van a magyar légtérben, öt cikk írt arról, hogy a korábbi mérési adatokhoz képest a sugárszint csökkent. Összességében megállapítható, hogy a sugárzás tényét elismerő híradások – akár annak csökkenéséről, akár annak ingadozásáról adtak számot – minden esetben egy olyan relációt állítottak fel, amelyben egy korábbi, magas sugárzási szint és egy ennél alacsonyabb, jelenlegi állapot jelent meg. Ezáltal az olvasó a korábban megnövekedett sugárszennyezettségről nem, ám annak folyamatos csökkenéséről szinte minden nap tájékoztatást kapott. Ezek az indirekt megfogalmazások arra engednek következtetni, hogy az országot elérte a radioaktív felhő, amely a sugárzás megemelkedését okozta, aztán csökkenni kezdett. Vagyis a sorok között olvasva világos volt, hogy a káros radioaktív anyag hazánk légterét is elárasztotta.

Összegzés és következtetések: pártosság és implicit utalások

A Népszabadság cikkeinek elemzése alapján rendelkezésre álló adatok nem reprezentatívak a teljes magyar sajtó működését tekintve – ehhez további tömegkommunikáció-elemzésre van szükség –, a részadatok azonban informatívak a tájékoztatási gyakorlatot illetően. A fent idézett példák jól illusztrálják azt a magyar tájékoztatáspolitikát döntően a nyolcvanas években átható dilemmát, amely a pártos és a pontos tájékoztatás körül forgott. Ugyanis a politikai döntéshozóknak és a sajtó munkatársainak egy összetett problémát kellett beépíteniük az államszocialista diskurzusba úgy, hogy ezzel egy időben tájékoztassák a lakosságot az esetlegesen fennálló veszélyről.

A tartalomelemzés alapján látható, hogy a Népszabadság jellemzően a pártosságot követte tájékoztatásban. Vagyis a vizsgált háromhetes periódus alatt kettő kivételtől eltekintve egyszer sem számolt be a radioaktivitás növekedéséről, ezzel szemben mindvégig annak csökkenéséről adott tájékoztatást. A magyar pártvezetés láthatóan nem tudta, mit és hogyan kommunikáljon a sajtóban a balesetről, így az emberek nem kaptak arról tájékoztatást, hogy hazánk légterében is jelen van a radioaktív sugárzás, és az esetleges veszélyekre sem hívták fel a figyelmüket. A párt elsőszámú lapja a hírközlésben három napos késésben volt. Az első hír április 29-én jelent meg, de csak általános érvényű megállapításokat tartalmazott. A radioaktív sugárzás magyar légterben való jelenlétét elismerő első cikk öt nappal az erőmű felrobbanását követően, május 1-jén látott napvilágot, ám ez sem konkretizálta a problémát, csupán a radioaktivitás hazánkban mérhető jelentéktelen mennyiségéről tájékoztatott. Az első pontos leírás három héttel a baleset után, május 19-én jelent meg. Ez részletesen beszámolt a hazai sugárszintmérésekről és arról, hogy a radioaktív felhő milyen ütemben érte el az országot, azonban ekkorra a legnagyobb dózisu sugárszennyezett légtömeg már elhagyta a magyar légteret.

Mindezek ellenére a magyar tájékoztatási gyakorlat mégsem tekinthető teljes mértékben rugalmatlannak. A sajtó ugyanis annak ellenére, hogy pártvezetés nem mindig kapott megfelelő mennyiségű vagy minőségű tájékoztatást a szovjet féltől,⁴ implicit módon közölt információkat a balesettel összefüggésben, nem volt hírzárlat. A magyar sugárbiológus Népszabadságban közölt szakértői nyilatkozata például egyértelművé tette, hogy a káros radioaktív anyag minden felületen megtapad, és gyorsan bekerül a táplálékláncba, ezért javasolt az ellenőrzött tej fogyasztása. Fontos kiemelni, hogy a sugárzasi szint megemelkedését elismerő hírek hiánya ellenére a Népszabadság május 5-e és május 10-e között a Csernobillal kapcsolatos cikkek végén naponta közreadta a Polgári Védelem Országos Parancsnokságának ajánlását, amelyben nyomatékosították a lakossági óvintézkedések fontosságát (ellenőrzött tej fogyasztása, a nagy levelű zöldségfélék alapos lemosása). Megpróbáltak tehát valamilyen módon információt adni a veszélyről. Az országos ajánlás az Egészségügyi Világszervezet május 8-án közölt hivatalos állásfoglalása után is szerepelt, némi zavart keltve ezzel, ugyanis a WHO a magyar ajánlással szemben azt közölte, hogy a nyers tej fogyasztása már nem jelent veszélyt, sőt az gyermekek és várandós nők által is fogyasztható.

Végezetül a cikkekben jellemző volt az indirekt megfogalmazás, vagyis a Magyarországon mérhető káros radioaktív sugárzásról szóló híradások egyike sem említett sugárszint-emelkedést, viszont mivel a megelőző időszakhoz viszonyítva jellemzően minden alkalommal sugárszint-csökkenésről tájékoztattak, egyértelműen azt implikálták, hogy korábban megemelkedett a sugárszint. Ezek az apró, a sorok között kiolvasható jelzések ugyan nem helyettesítik az atomreaktor-balesetről és annak súlyos egészségkárosító következményeiről szóló objektív tájékoztatást, és nem hivatottak a pártvezetés döntéseit védelembe venni, mégis a tájékoztatáspolitikai gyakorlati működését illetően mutatnak egyfajta alkalmazkodást. Ennek legfőbb célja feltehetően a katasztrófa okán kialakuló pánik, illetve a Szovjetunióval szembeni bizalomvesztés megelőzése volt. Ugyanakkor bizonyára szerepet játszott a tájékoztatásban a kognitív disszonancia elkerülésére irányuló törekvés is, hiszen az emberek Csernobil esetében sem kizárólag a Népszabadságból tájékozódtak, vagyis a párt első számú lapja nem hallgathatta el teljes mértékben a balesetet.

A részadatokból látható, hogy a csernobili atomkatasztrófa kommunikációja magán viseli az államszocialista hatalmi gyakorlat és a tekintélyelvű sajtómodell sajátosságait. A tájékoztatást nehezítette a hidegháborús diskurzus jelenléte

4 MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-579/1986. Berki Mihálynak, a Polgári Védelem Országos Törzsparancsnokának jelentése Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter részére az atomerőműben történt balesetről (1986. április 30.); MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ö.e.-1986 4/b Tájékoztató a Politikai Bizottság 1986. május 6-án megtartott ülésének 10. napirendi pontjához (1986. május 6.); MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ö.e.-1986. 4/c Szó szerinti jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről (1986. május 6.).

(a balesetet emberi mulasztás okozta, az atomerőmű meghibásodása jelezte a szovjet technológiai elmaradottságot is), a szovjet–magyar érdekkapcsolat védelmének fontossága, és az, hogy a kiáramló radioaktív sugárzás közvetlenül veszélyeztette Magyarország lakosságát. *A propaganda működését láthatóan egy atomkatasztrófa sem tudta teljes mértékben kizökkenteni.* A pártvezetés a Népszabadság hasábjain nem tudta megoldani ezt a válság-kommunikációs kihívást, így a hatékony információközlés helyett megpróbált *időt nyerni*. Ugyanakkor az is látható, hogy a tájékoztatási gyakorlatban hajlandó volt *apró elmozdulásokra*, amelyeket értelmezhetünk az olvasóval való összekacsintásnak is.

Ez az elemzés kizárólag az MSZMP által legszigorúbban ellenőrzött napilap, a Népszabadság cikkei alapján ábrázolja az 1986-os csernobili atomkatasztrófáról szóló hírek sajtómegjelenését. Figyelemre méltó részadat, hogy az itteni közlések minimálisan, de a központi államszocialista propagandához képest eltérést mutatnak. A jelenleg is tartó előkutatások alapján az feltehető, hogy más, a Népszabadságnál kisebb példányszámú, ezért valamivel csekélyebb pártnyomás alatt álló tömegkommunikációs csatornák híradásainak esetében még rugalmasabb volt tájékoztatási gyakorlat. Egy jövőbeli, a csernobili esettanulmányon alapuló, átfogó – így a második nyilvánosság(ok)ra is kiterjedő – tömegkommunikáció-elemzés képes lehet egységes képet adni a magyar államszocialista tájékoztatáspolitikára 1980-as évekből.

Amennyiben bebizonyosodik, hogy a magyar tájékoztatási gyakorlat az ideológiailag szentitív események integrálása és az emberekben keletkező kognitív disszonancia elkerülése miatt a Kádár-korszak végére egyre alkalmazkodóbbá vált, érdemes lehet elgondolkodni azon, hogy lehetséges-e az, hogy a médiarendszer változása hamarabb bekövetkezhet, mint a politikai rendszer átalakulása. Ez a gondolat szemben áll azzal az általánosan elfogadott nézettel, hogy jellemzően a politikai rendszer változása határozza meg a médiát. Jelen esetben bizonyos, hogy az államszocialista politikai rendszer a lényegét tekintve – az ideológia, az irányítás módja, a politikai irányvonalak, az intézményrendszer terén – állandónak volt tekinthető, miközben – ahogyan a csernobili esettanulmány is előrevetíti – a tájékoztatási gyakorlat széttöredezettnek mondható.

Irodalom

Jogszabályok és pártiratok

1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya

1986. évi II. törvény a sajtóról

MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-579/1986. Berki Mihálynak, a Polgári Védelem Országos Törzsparancsnokának jelentése Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter részére az atomerőműben történt balesetről (1986. április 30.)

MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ő.e.-1986 4/b Tájékoztató a Politikai Bizottság 1986. május 6-án megtartott ülésének 10. napirendi pontjához (1986. május 6.)

MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ő.e.-1986 4/b (melléklet) Összehasonlító táblázat és megjegyzések. Összeállításra került a Műszaki Tanács közreműködésével.

MNL OL M-KS- 288. f. 5. cs. 968. ő.e.-1986. 4/c Szó szerinti jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről (1986. május 6.)

Sajtó

Szerencsétlenség egy szovjet atomerőműben. *Népszabadság*, 1986. április 29., 2. o.

Hazánk légterében nem növekedett számottevően a radioaktivitás. Szakértői értekezés a Polgári Védelem Országos Parancsnokán, *Népszabadság*, 1986. május 1., 4. o.

Intézkedések a helyreállítás meggyorsítására. A magyar légtérben tovább csökken a radioaktivitás. *Népszabadság*, 1986. május 4., 5. o.

Szovjet állásfoglalás a Csernobil körüli nyugati propagandakampányról. Magyar sugárbiológus a magyarországi hatásról. *Népszabadság*, 1986. május 5., 3. o.

Határozott intézkedések a sugárveszély elhárítására. Nemzetközi sajtóértekezés Moszkvában az ukrainai erőmű-szerencsétlenségről, *Népszabadság*, 1986. május 7.

Magyar—nyugatnémet információcsere. *Népszabadság*, 1986. május 7., 3. o.

Jelentés a hazai mérések eredményeiről. *Népszabadság*, 1986. május 8., 3. o.

Tart a küzdelem a csernobili atomerőműnél. Az Atomenergia-ügynökség vezérigazgatójának szemleútja. *Népszabadság*, 1986. május 9.

Tovább mérséklődik a csernobili szerencsétlenség okozta sugárzásmértéke Európában. Magyarországi sugárszintmérési adatok. *Népszabadság*, 1986. május 9., 2. o.

Fordulópont a csernobili atomerőmű mentőmunkálataiban, *Népszabadság*, 1986. május 12.

Tovább csökkent a sugárzó anyagok szivárgása. A csekély szennyezettség miatt semmi szükség gyógyszerre. Sztanyik B. László főigazgató nyilatkozata. *Népszabadság*, 1986. május 12. 3. o.

Sajtóértekezlet Moszkvában Csernobil orvosi vonatkozásairól, Hazánkban visszaállt a természetes háttérsugárzás. *Népszabadság*, 1986. május 16.

Szakirodalom

Aszódi Attila (2006): Csernobil 20 éve. *Fizikai Szemle*, 4. szám, 114–118. o., <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0604/aszodi0604.html> (letöltés: 2017. XII. 26.).

Bajomi-Lázár Péter (2005): Médiapolitika. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*, 19–51. o. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Bajomi-Lázár Péter (2010): *Média és politika*. Budapest: PrintXBudavár Zrt.

Bayer Judit (2005): Sajtó- és médiajog. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*, 159–198. o. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Boldog Dalma (2014): Szárnyashajóval a vasfüggöny mögé. A Kádár-korszak első szuperkoncertje és annak emlékezete. *Múltunk*, 2. szám, 217–262. o.

Bozóki András, Csapody Tamás, Csizmadia Ervin & Sükösd Miklós, szerk. (1991): *Csendes? Forradalom? Volt? Az ELTE Jogsociológiai Tanszék, az ELTE Szociológiai Intézet és a Bibó István Szakkolégium 1991. június 5–6-i konferenciájának előadásai és vitája*. Budapest: T-Twins Kiadó.

Buzinkay Géza (2016): Diktatúrák között forradalom. In: Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, 391–447. o. Budapest: Wolters Kluwer Kiadó.

Földes György (2012a): Kádár János és a magyar desztalinizáció, *Múltunk*, 57. évf., 2. szám, 192–214. o.

Földes György (2012b): Ívek és töréspontok Kádár János politikai pályáján. *Korunk*, 23. évf., 7. szám, 33–46. o.

Hangay Sándor, Hitseker Mária & Papp Sándor (1986): *Az Szovjetunió Kommunista Pártja XVII. kongresszusa 1986. február 25–március 6.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Harper, Krista (2001): Chernobyl Stories and Anthropological Shock in Hungary. *Anthropological Quarterly*, 74, pp. 114–123.

Hegedűs István (2001): Sajtó és irányítás a Kádár-korszak végén. *Médiakutató*, tavasz, 45–60. o.

Heller Ágnes (1981): A sztálini legitimáció és ami utána következik. *Magyar Füzetek*, 8. szám, 83–103. o.

Herman, Edward S. & Noam Chomsky (2016): *Az egyetértés-gépezet. A tömegmédiák politikai gazdaságtana*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Hórváth Sándor (2009): *Kádárgyermek. Ifjúsági lázadás a hatvanas-hetvenes években*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.

INSAG-7 (1992): The Chernobyl Accident: Updating Of INSAG-1, A report by the International Nuclear Safety Advisory Group, *Safety Series*, No. 75. Vienna: International Atomic Energy Agency, pp. 51–89.

Jakubowicz, Karol (2011): *Media Revolution in Europe: Ahead of the Curve*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Kékesdi-Boldog, Dalma (2018): The Chernobyl Disaster. A Case Study on the Information Policy of the Kádár Regime, *Central European Journal of Communication*, 2018, Fall (forthcoming).

Kőrösi Zsuzsa & Molnár Adrienne (2000): *Titkokkal a lelken éltem. Az ötvenhatos elitéltek gyermekeinek sorsa*. Budapest: 1956-os Intézet.

Puppis, Manuel (2010): Bevezetés a médiapolitikába. In: Polyák Gábor (szerk.): *Médiapolitikai szöveggyűjtemény*, 19–38. o. Budapest: AKTI & Gondolat Kiadó.

- Romsics Ignác (1999): A Kádár-korszak. In: Romsics Ignác (1999): *Magyarország története a XX. században*, 269–380. o. Budapest: Osiris Kiadó.
- Schlett István (1990): Egy ál(lam)párt tündöklése és bukása. Vázlat az MSZMP történetéről. *Századvég*, 3-4. szám, 50–58. o.
- Siebert, Fredrick S., Theodore Peterson & Wilbur Schramm (1956/1963): *Four Theories of the Press*. Urbana & Chicago: Chicago University Press.
- Sipos Balázs & Takács Róbert (2005): Újságírói normák. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*, 53–88. o. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sipos Balázs (2010): *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkortörténete*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Sipos Balázs (2013): Bias, partisanship, journalistic norms and ethical problems in the contemporary Hungarian political media. *Central European Journal of Communication*, vol. 6, no. 1, pp. 89–104.
- Sipos Balázs (2015): Szempontok a Horthy-kor és a Kádár-kor nyilvánosságának vizsgálatához-összehasonlításához. *Me.Dok: Média-Történet-Kommunikáció*, 3. szám, 27–42. o.
- Slachta Krisztina (2014): A „magyar vircsaft”. A Kádár-kori idegenforgalom sajátosságai. *Metszetek*, 2. szám, 102–118. o.
- Sükösd Miklós (2000): Democratic Transformation and the Mass Media in Hungary: From Stalinism to Democratic Consolidation. In: Richard Gunther & Anthony Mughan (eds.): *Democracy and the Media. A Comparative Perspective*, pp. 122–164. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sükösd Miklós (2013): A szamizdat mint tiposzféra. Földalatti nyomtatási kultúra és független politikai kommunikáció a volt szocialista országokban. *Médiakutató*, nyár, 7–26. o.
- Szabó Ildikó & Falus Katalin (2000): Politikai szocializáció közép-európai módra. A magyar sajátosságok. *Magyar Pedagógia*, 100. évf. 4. szám, 383–400. o.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Szatmáry Zoltán & Aszódi Attila (2005): *Csernobil. Tények, okok, hiedelmek*. Budapest: Typotex.
- Takács Róbert (2009): A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban. *Médiakutató*, ősz, 93–116. o.
- Takács Róbert (2012): *Politikai újságírás a Kádár-korban. Hatalom és újságírás viszonya 1956–1988*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Takács Róbert (2013): Desztalinizáció Közép- és Kelet-Európában. *Múltunk*, 3. szám, 68–103. o.
- Terestyéni Tamás (2009): *Volt egyszer egy Tömegkommunikációs Kutatóközpont...*, A TK 40 konferencián 2009. október 1-én a Magyar Rádió Márványtermében elhangzott nyitó előadás, <http://communicatio.hu/mktt/dokumentumok/konferenciak/2009/tk40/nyitoeloadas.htm> (letöltés: 2017. X. 13.).
- Tóth Eszter Zsófia & Murai András (2014): *Szex és szocializmus*. Budapest: Libri Könyvkiadó Kft.
- Valuch Tibor (2005): A „gulyáskommunizmus”. In: Romsics Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemeről*, 361–390. o. Budapest: Osiris Kiadó.
- Vásárhelyi Mária (2016): Média- és közvélemény-kutatás a Kádár-korszakban. *Médiakutató*, tavasz, 93–96. o.

Abstract

Information policy in Hungary in the 1980s in light of an extraordinary event:

The coverage of the Chernobyl nuclear disaster in the party newspaper Népszabadság

The relationship between media and political systems cannot only be studied from the perspective of governance, but also from that of the daily operation of the media. In the Kádár era's authoritarian approach to the press, due to certain macro- and micro-political factors, some signs of erosion emerged during the 1980s. As a result, while the Hungarian Socialist Workers' Party continued to be on the rhetorical level committed to the Soviet agitation and propaganda model, the actual practice of information policy was sometimes at odds with it. This paper offers a press narrative analysis of the Chernobyl nuclear disaster of 1986, focused on the coverage of nuclear radiation, in an attempt to reveal the flexible nature of Hungarian information policy. It suggests that classical media systems theory may need to be reconsidered in terms of the interactions between media political systems to the extent that changes in the media may actually occur before those in the political system.

Kékesdi-Boldog Dalma 2013-ban szerzett mesterszakos diplomát a Zsigmond Király Főiskola kommunikáció- és médiatudomány szakán. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe a Kádár-korszak utolsó évtizedének tájékoztatáspolitikája. A Médiakutató „Kritika” rovatának szerkesztője. Email: boldog.dalma@gmail.com